

M i k a l o j u s K o n s t a n t i n a s
Č I U R L I O N I S
Fotografija
Photography

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras
Vilnius 2022

Sudarė

VAIVA LAUKAITIENĖ
DANUTĖ GRUZDIENĖ

Leidybą parėmė / Supported by

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
„LIONS“ TARPTAUTINĖS ORGANIZACIJOS
KAUNO M. K. ČIURLIONIO KLUBAS

Vertėja / Translator

JULIJA GULBINOVIČ

Redaktoriai / Editors

MINDAUGAS KARACIEJUS
JOSEPH EVERATT

Dailininkas / Designer

ALBERTAS BROGA

Kūrinių fotografai / Photographers of works

EDGARAS AUSTINSKAS –
p. 2, 4–7, 18, 20 apačioje/bottom, 22–83, 135, 136
ARŪNAS BALTĖNAS –
p. 13, 17, 20 viršuje/top, 21, 84–130

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma,
viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių
tinklais internete, platinti jo kopijas – parduoti, nuomoti,
teikti panaudai, be autoriaus sutikimo išleisti ir versti.
Taip pat draudžiama šį kūrinių, esančių bibliotekose,
mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose,
viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių
tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Vaiva Laukaitienė, Danutė Gruzdienė, sudarymas, 2022
© Margarita Matulytė, tekstas (įvadas), 2022
© Julija Gulbinovič, vertimas, 2022
© Albertas Broga, meninis apipavidalinimas, 2022
© Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2022
© Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2022

ISBN 978-5-420-01852-1

Turinys

- 8 LAIŠKAI IR ATSIMINIMAI
LETTERS AND MEMOIRS
- 11 ČIURLIONIO FOTOGRAFIJOS,
IŠ CIKADŲ GENTIES
PHOTOGRAPHY BY ČIURLIONIS,
OF THE GENUS CICADA
Margarita Matulytė
- 22 MIKALOJAUS KONSTANTINO ČIURLIONIO
LAIŠKO POVILUI ČIURLIONIUI
APIE KELIONĘ Į ANAPĄ FAKSIMILĖ
FACSIMILE OF M.K. ČIURLIONIS' LETTER
TO POVILAS ČIURLIONIS ABOUT THE TRIP
TO ANAPA
- 27 MIKALOJAUS KONSTANTINO ČIURLIONIO
ALBUMĖLIO „ANAPA 1905“ FAKSIMILĖ
FACSIMILE OF M.K. ČIURLIONIS'
PHOTOGRAPH ALBUM 'ANAPA 1905'
- 83 MIKALOJAUS KONSTANTINO ČIURLIONIO
NUOTRAUKŲ KATALOGAS
CATALOGUE OF PHOTOGRAPHS
BY M.K. ČIURLIONIS
- 131 MIKALOJAUS KONSTANTINO ČIURLIONIO
FOTOGRAFIJŲ PARODŲ SĄRAŠAS
LIST OF EXHIBITIONS OF PHOTOGRAPHY
BY M.K. ČIURLIONIS
- 134 SANTRUMPOS
ABBREVIATIONS

Laiškai ir atsiminimai

Iš J. Tallat-Kelpšos atsiminimų

*Vilnius, apie 1908 m. gegužės 22–23 / birželio 5–6 d.*¹

Jo kviečiamas, kitą dieną nuėjau jo aplankyti. Jisai gyveno vienas kam-bary – Užupy. Kambarys buvo žemas, bet erdvus. Jame stovėjo siaura geležinė lova, prie jos nedidelis stalelis su kėdute. Prie kitos sienos buvo pastatytas nuosavas Lippenbergo firmos pianinas. Apie savo pianiną Čiurlionis mėgdavo sakyti, kad jis yra labai geras, nes stiprios konstrukcijos ir pigus – tekaštuojąs 350 rublių. Viršuj pianino ant sienos buvo prikalta pušies šakutė. Prie lovos – kita. Dar pora kėdžių ir lagaminas, kuriame buvo visas jo turtas – rankraščiai; ant pianino žiupsnelis gaidų, ant lango fotoaparatas. Tai visas jo kambario apstatymas.

Tallat-Kelpša 1938, p. 85–86.

Iš J. Čiurlionytės atsiminimų

Druskininkai, 1908 m. vasara

Brolis turėjo fotoaparataę ir tą kartą daug fotografavo, o paskui abu su Zose ryškino, džiovino, karpė nuotraukas ir klijavo į albumus. Viena kita nuotrauka, jo daryta, išliko iki mūsų laikų.

Čiurlionytė 1973, p. 286.

Iš J. Čiurlionytės atsiminimų

Plungė, 1909 m. vasara

Brolis rašė apie ilgas pereitų metų atostogas, prasidėjusias Druskininkuose kovo 19 dieną ir pasibaigusias Plungėje spalio pabaigoje. Per tą laiką buvo nutapyta dvidešimt paveikslų, iš kurių paskutiniu laiku padaryta dvylika nuotraukų.

Čiurlionytė 1973, p. 338.

Iš laiško broliui Povilui

Plungė, 1909 m. vasara

Dirbau, o iš tikrųjų dykinėjau, tuo laiku puikiai pasinaudojau, nes nutapiau apie 20 paveikslų, kuriais kartais esu labai patenkintas, o kartais pasistatau, žiūriu ir džiaugiuosi. Baisiai norėčiau kada nors surengti specialiai Tau parodą tų darbų, kurių dar nematei, ir kažkaip jaučiu, kad tai kada nors turi įvykti. Iš kai kurių paskutiniųjų paveikslų padarėme su kunigu Jonu (fotografijos mėgėjas) apie 12 nuotraukų, ir kai tik turėsiu gerus pozityvus, tuojau Tau atsiųsiu.

Čiurlionis 1960, p. 249.

Letters and memoirs

From the memoirs of J. Tallat-Kelpša

*Vilnius, 22/23 May (5/6 June)*¹ 1908

I went to visit him the next day at his invitation. He had his own room, in Užupis. The room had a low ceiling, but it was spacious. There was a narrow iron bed, and next to it a small table and a small chair. By the other wall stood his own Lippenberg piano. Čiurlionis used to say about his piano that it was very good because it was strongly built and cheap, it only cost three hundred and fifty rubles. A small pine branch was nailed to the wall above the piano, and there was another one by the bed. There were a couple more chairs, and a suitcase containing all his precious belongings, manuscripts. A small stack of sheet music lay on the piano. There was a camera on the windowsill. That was all he had in his room.

Tallat-Kelpša 1938, pp. 85–86.

From the memoirs of J. Čiurlionytė

Druskininkai, summer 1908

My brother had a camera and took a lot of photographs at that time; and then he and Zosė both developed, dried and cropped the photographs, before putting them in albums. Some of the photographs he took have survived to the present day.

Čiurlionytė 1973, p. 286.

From the memoirs of J. Čiurlionytė

Plungė, summer 1909

My brother wrote to me about the long holidays he had had the previous year, which started in Druskininkai on 19 March and ended in Plungė at the end of October. During that time, twenty paintings were produced, of which twelve photographs have recently been taken.

Čiurlionytė 1973, p. 338.

From a letter to his brother Povilas

Plungė, summer 1909

I was working, but idling really. I made great use of the time, because I produced about twenty paintings, which sometimes delight me greatly, and sometimes I hang them up, look at them, and enjoy them. I would love to make an exhibition specially for you of works you haven’t seen

^[1] The dates of the letters are written according to the old and new calendars

Iš J. Čiurlionytės atsiminimų

Druskininkai, 1909 m. rugsėjis

Mėgau žiūrėti, kaip jis darė šeimos fotonuotraukų atspaudus. Fotografavo jo draugas dailininkas Boleslovas Čarkovskis, viešėjęs tą vasarą Druskininkuose ir lankęs mus. Tai buvo ne nauja. Prieš keletą metų ir brolis buvo atsivežęs nedidelį „Kodaką“ ir nemaža fotografavo. Tada rūsyje, tamsiausioje vietoje, buvo aiškinamos klišės, ir visi vaikai pasi-lenkę žiūrėdavome, kaip ant stiklo išryškėja juodi veidai, rankos ir balti plaukai. Buvo truputį baugu (tų nuotraukų išliko iki mūsų laikų).

Jadvyga Čiurlionytė, „Atsiminimai apie M. K. Čiurlionį“, p. 319.

Iš laiško Sofijai Čiurlionienei-Kymantaitei

Druskininkai, 1909 m. rugsėjo 19 / spalio 1 d.

Čarkovskiai jau išvažiavo – buvo pas mus kelis sykius ir visiems baisiai patiko, ir patiko jiems maniškiai. Labai gailiuosi, kad jų neberadau. Ar gavai iš Jankos grupę? Tiesa, kaip gerai kai kurie išėjo? Klišės ir virażas yra palikti, tik popierius turi atsiųsti, o gal Tu nupirktum, jei pro Vilnių važiuosi?

Čiurlionis 2011, p. 325.

Iš laiško Sofijai Čiurlionienei-Kymantaitei

Druskininkai, 1909 m. rugsėjo 23 / spalio 5 d.

Zuliuk mano mieliausias, spėk, ką aš veikiau iš nuobodulio? Kopijuoju mūsų šeimos grupes. Įsivaizduok sau, Bolesius padarė keturias nuotraukas ir išvažiuodamas paliko klišes, du patronus viražo-fiksažo, ir vakar gavau paštu (iš jo) siuntinėlį popieriaus, tai dabar sau kopijuoju. Paimk iš kun. Jono mūsų klišes ir dar gal kokią, tai sau atspausime – gerai?

Čiurlionis 2011, p. 329.

Iš laiško Sofijai Čiurlionienei-Kymantaitei

Vilnius, 1909 m. lapkritis:

Paskui buvau pas Hurčiną, aha! Ir nusipirkau paskui kavos ir popieriaus ir fotografijos [reikmenų] – nedaug pasiliko laiko, taigi vežėju (!) drožiau pas Manę.

Čiurlionis 2011, p. 346.

yet, and I feel that somehow this should happen one day. Fr Jonas (a photography enthusiast) and I took about twelve photographs of some of the latest paintings, and as soon as I have good positives I will send them to you without delay.

Čiurlionis 1960, p. 249.

From the memoirs of J. Čiurlionytė

Druskininkai, September 1909

I enjoyed watching him make prints of family photographs. The photographs were taken by his friend the artist Boleslovas Čarkovskis, who was staying in Druskininkai that summer and visited us. That was nothing new. A few years before, my brother also brought home a small Kodak and took quite a lot of photographs. Afterwards, the clichés-verre were developed in the basement, the darkest place, and we children would bend down to watch the dark faces, hands and white hair appearing on the glass. It was quite scary (some of those photographs have survived to the present day).

Čiurlionytė 1973, p. 319.

From a letter to Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė

Druskininkai, 19 September (1 October) 1909

The Čarkovskis have left now. They visited us several times, and they liked it, everyone had a really good time. I’m very sorry I missed them. Did you get the group from Janka? Is it true that some of them have turned out very well? There are some clichés-verre and some toner-fixative left, only we need paper. Could you possibly buy some if you happen to be passing through Vilnius?

Čiurlionis 2011, p. 325.

From a letter to Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė

Druskininkai, 23 September (5 October) 1909

Zuliuk, my dearest, guess what I have been up to out of boredom? Printing our family groups. Just imagine, Bolesius took four photographs, and when he departed he left clichés-verre and two containers of toner-fixative, and yesterday I received by post a parcel of paper (from him), so now I am busy with printing. Get our clichés-verre from Fr Jonas, and maybe another one or two, and we’ll print them, okay?

Čiurlionis 2011, p. 329.

^[1] Laiškų datos rašomos senuoju ir naujuoju stiliumi

Iš laiško Sofijai Čiurlionienei-Kymantaitei

	
<i>Druskininkai, 1909 m. rugsėjo 21–22 / spalio 3–4 d.</i>	
	

Aš čia leidžiu laiką, kaip išmanau: kopijuoju fotografijas, pirkau bromo sidabro popieriaus – ir nieko neišeina – jau penkis popierius sugadinau. Zuliukas mane lups? Bet turiu užtat dar vieną pakelį „Solio“ ir ant to popieriaus labai gerai atrodo, vėliau atsiųsiu Tau ką nors.

	
	Čiurlionis 2011, p. 349

Literatūra:

Čiurlionytė Jadvyga, *Jadvyga Čiurlionytė: Atsiminimai apie Čiurlionį*, antras pataisytas leidimas, Vilnius: Vaga, 1973.

Čiurlionis Mikalojus Konstantinas, *Apie muziką ir dailę: laiškai, užrašai ir straipsniai*, sud. Valerija Čiurlionytė-Karužienė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.

Čiurlionis Mikalojus Konstantins. *Laiškai Sofijai*, sud. Vytautas Landsbergis, Vilnius: Baltos lankos, 2011.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Korespondencija, t. 1, 1892–1906, sud. Radoslav Okulicz-Kozaryn, Nijolė Adomavičienė, Petras Kimbrys, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2019.

Tallat-Kelpša Juozas, „Atsiminimai apie Čiurlionį“, *M. K. Čiurlionis*, red. P. Galaunė, Kaunas: Spindulys, 1938.

From a letter to Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė

	
<i>Vilnius, November 1909</i>	
	

Then I went to see Hurčinas, ha! And then I bought some coffee and paper and photography [supplies], and by then there was little time left, so I took a carriage (!) and raced home.

	
	Čiurlionis 2011, p. 346.

From a letter to Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė

	
<i>Druskininkai, 21–22 September 1909 (3–4 October)</i>	
	

I’ve been passing the time here at my leisure: I have printed some photographs. I bought some bromine silver paper, but nothing came out. I’ve already wasted five sheets. Will Zuliuk kill me? But I have another packet of Solio, and it looks very good on that paper. I’ll send you something later.

	
	Čiurlionis 2011, p. 349.

Bibliography:

Jadvyga Čiurlionytė, *Jadvyga Čiurlionytė: atsiminimai apie M. K. Čiurlionį* (Jadvyga Čiurlionytė: Memoirs about M.K. Čiurlionis), second revised edition, Vilnius: Vaga, 1973.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, *Apie muziką ir dailę: laiškai, užrašai ir straipsniai* (About Music and Painting: Letters, Notes and Articles), compiled by Valerija Čiurlionytė-Karužienė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, *Laiškai Sofijai* (Letters to Sofija), compiled by Vytautas Landsbergis, Vilnius: Baltos lankos, 2011.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Korespondencija (Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Correspondence), Vol. 1, 1892–1906, compiled by Radoslav Okulicz-Kozaryn, Nijolė Adomavičienė, Petras Kimbrys, Kaunas: National M.K. Čiurlionis Museum of Art, 2019.

Juozas Tallat-Kelpša, ‘Atsiminimai apie Čiurlionį’ (Memoirs about Čiurlionis), *M. K. Čiurlionis*, edited by P. Galaunė, Kaunas: Spindulys, 1938.

Čiurlionio fotografijos, iš cikadų genties

	
<i>Margarita Matulytė</i>	
	

Fotografija yra neatsiejama Mikalojaus Konstantino Čiurlionio fenomeno dalis¹, plečianti ypatingą aurą, kuri gaubia visą kultinį lietuvių genijaus meną. Tiesa, fotografija nėra pagrindinė kūrėjo raiškos sritis, pasauliui jis visų pirma žinomas kaip dailininkas ir kompozitorius, XX a. pradžioje novatoriškai sintezavęs tapybą ir muziką, pasireiškęs kaip savitos meninės kalbos simbolistas². Čiurlionio fotografijoje taip pat yra ankstyvojo modernizmo estetinių kodų, kuriuos, panašu, nužymėjo ne tikslinga kūrybinė taktika, o savaimingas gebėjimas matyti kitaip ir savo santykį su regimybe išreikšti laisvai.

Mūsų santykis su Čiurlionio kūryba yra tapatus sakralinių atvaizdų garbinimo ritualui, tik sekuliarizuotam – tokiam, kurį Walteris Benjaminas sieja su menininko stiliaus unikalumu ir kūrinio autentiškumu³. Auros estetinę sampratą išplėtojęs Benjaminas įžvelgia meno kūrinio, kaip artimo daikto, tolybės apsiraiškimą⁴. Šį erdvės ir laiko kontinuumu apibrėžiamo reiškinio paradoksą (artumo tolybės) filosofas pagrindžia originalaus kūrinio sakralizavimu ir jo „kultine“ verte – meno objekto nepasiekiamumu, kad ir kaip arti jis bebūtų⁵. Vis dėlto ar galima Čiurlionio fotografijas priskirti auriniam menui – juk Benjaminas pabrėžia, kad reprodukuojama ir tiražuojama fotografija neprilygsta vienetinio originalo tikrumui, ji praranda unikalaus kūrinio savybę egzistuoti „čia ir dabar“? Fotografija, anot filosofo, neturi magiškos ir sakralios „kultinės“ vertės, jos vertė – „eksponuojamoji“. Pasak esminius auros bruožus įvardijusio Tomo Sodeikos, „techninio reprodukuojamumo sukeltas auros nunykimas esmiškai pakeičia ne tik paties kūrinio statusą, bet ir kūrybos proceso bei kūrinio recepcijos pobūdį“⁶. Tiesa, Benjaminas pastebi, kad portretinė fotografija, ypač melancholija dvelkiančios senos nuotraukos su akimirksniu pagauta žmogaus veido išraiška, išsaugojo „kultinę“ funkciją – atminties kultą ir teberusenantią aurą⁷. O tuose vaizduose, iš kurių žmogus išeina,

^[1] 2000 m. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus surengė pirmąją menininko fotografijų parodą ir išleido katalogą Vis dar nepažintas Čiurlionis: Čiurlionis ir fotografija, sud. Osvaldas Daugelis, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus, 2000.

^[2] Rasa Žukienė, „Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailė – vizijų pasaulio vaizdai“, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Tapyba / Painting, sud. Vaiva Laukaitienė, Kaunas, Vilnius, 2021: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, p. 16, 21.

^[3] Walter Benjamin, Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit Drei Studien zur Kunstsoziologie, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2003, p. 17.

^[4] Ibid., p. 57.

^[5] Ibid., p. 16.

^[6] Tomas Sodeika, remdamasis Walterio Benjamino tekstais, išskyrė penkis auros bruožus: artumo ir tolybės dialektiką, kultinį meno kūrinio pobūdį, iš tradicijos kylantį tikrumą, mémoire involontaire, pasitinkantį žvilgsnį. Tomas Sodeika, „Sakralumas jo techninio reprodukuojamumo epochoje“, Religija ir kultūra, 2010, t. 7, Nr. 1–2, p. 85–87.

^[7] Walter Benjamin, op. cit., p. 21.

Photography by Čiurlionis, of the genus Cicada

	
<i>Margarita Matulytė</i>	
	

Photography is an integral part of the phenomenon of the work of Mikalojus Konstantinas Čiurlionis,¹ adding to the special aura that envelops the entire oeuvre of the Lithuanian genius. It was not the main form of the artist’s creative expression: he is known to the world primarily as a painter and composer, who at the beginning of the 20th century innovatively fused painting and music, revealing himself as a Symbolist with a unique artistic vocabulary.² Čiurlionis’ photography also contains the aesthetic codes of early Modernism, which appear to have been set not through a purposeful creative strategy, but by the artist’s innate ability to see differently and to express his relationship with the world around him without any constraint.

Our relationship with Čiurlionis’ work is comparable to the ritual of worshipping sacred imagery; only the ritual is secularised, the kind that Walter Benjamin associates with the uniqueness of the artist’s style and the authenticity of an *objet d’art*.³ The insight of Benjamin, who developed the aesthetic concept of the aura, is the sensory experience of the distance between the reader and the work of art as a close object.⁴ The philosopher explains the paradox of the phenomenon as being defined by the continuum of space and time, by the sacralisation of the original work and its ‘cult’ value, the inaccessibility of the art object, no matter how close it is.⁵ However, can Čiurlionis’ photography be classified as art with an aura? After all, Benjamin states unambiguously that the nature of photography, reproduced and mass produced, cannot be compared with the authenticity of an original; it loses the characteristic of a unique work existing ‘here and now’. According to the philosopher, photography has no magic or sacred ‘cult’ value. He calls its value ‘exhibition value’. Tomas Sodeika, who defined the essential features of the aura, states that ‘the disappearance of the aura caused by technical reproducibility fundamentally changes not only the status of the work of art itself but also the nature of the creative process and the reception of the

^[1] In 2000, the National M.K. Čiurlionis Museum of art organised the first exhibition of photographs by the artist, and published the catalogue Vis dar nepažintas Čiurlionis: Čiurlionis ir fotografija (Čiurlionis, yet Unknown: Čiurlionis and Photography), compiled by Osvaldas Daugelis, Kaunas: National M.K. Čiurlionis Museum of Art, 2000.

^[2] Rasa Žukienė, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailė – vizijų pasaulio vaizdai (The Art of Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Images from the World of Visions), in Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Tapyba / Painting, compiled by Vaiva Laukaitienė, Kaunas, Vilnius: National M.K. Čiurlionis Museum of Art, Science and Encyclopedia Publishing Centre, pp. 16, 21.

^[3] Walter Benjamin, Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit Drei Studien zur Kunstsoziologie, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2003, p. 17.

^[4] Ibid., p. 57.

^[5] Ibid., p. 16.